

Het
ergste
moet
nog
komen

Alfons Lammers

© 2021 Alfons Lammers
Omslagontwerp Tessa van der Waals
Foto omslag Plainpicture
Foto auteur Vincent Mentzel
Zetwerk Elgraphic
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4838 6

2006

23 juli 2006

Je gebeden zijn verhoord, B. Op zaterdagochtend 22 juli heb ik kamer 104a ontruimd. Het was er ondraaglijk warm, m'n laatste sigaret heb ik gauw gedoofd. De sleutel ligt in je postvak beneden. In een van de kasten staan nog wat boeken & tijdschriften. Ik vermaak ze aan de Leidse wetenschap. Of gooi ze anders gewoon weg. Al het overige in het emeriti-kamertje is eigendom van collega Wesseling.

Kamergenoot Jan B. heeft volgens mij z'n biezen al eerder gepakt. Mogelijk zijn de toekomstige bewoners van 104a nog briljanter dan wij. Onder ons gezegd en gezwegen, 't is nauwelijks voorstelbaar.

Toen ik de deur op slot deed drong pas goed tot mij door dat ik voor goed de stad verlaat die decennialang mijn geestelijk thuis is geweest, eerst de Hogewoerd en Rapenburg 16, toen de Middelste Gracht en ten slotte de Doelensteeg. Vooral de studenten zal ik vreselijk missen, de goede, de middelmatige en zelfs de bar slechte. Tientallen heb ik aan een titel en trotse ouders geholpen. Misschien te veel?

Piet Paaltjens zal ik mij altijd herinneren, een nogal raadselachtig heerschap. 'Hij woonde op de Hogewoerd boven een bidder', net als ik – eind jaren vijftig. Er is verwantschap.

Als ik een bidder zie lopen,
Dan slaat mij 't hart zo blij.
Dan denk ik, hoe hij ook weldra
Uit bidden zal gaan voor mij.

Maak je geen zorgen, voorlopig hoop ik de bidder in onze nieuwe woonplaats niet te begroeten.

Waarom Otterlo? Voor tinnituslijders is de rust van de ruisende bomen een zegen. De directe nabijheid van Museum Kröller-Müller annex Beeldentuin speelde een rol, de rest is puur toeval. Je hebt helemaal gelijk: Vogelenzang of Bloemfontein had mooier geklonken.

Nu we er twee maanden wonen begin ik al te twijfelen aan onze keu-

ze. Wat lees ik bijvoorbeeld in het plaatselijk sufferdje? Dat een 45-jarige man uit Lunteren is aangehouden in een winkel in Ederveen omdat hij 'n stukje varkenshaas ter waarde van zeven euro zou hebben gestolen. Ben je er nog? Heb ik me bij aankoop van dit pand wel voldoende gerealiseerd dat we niet alleen dicht bij een wereldberoemd museum komen te wonen maar ook tegen de Bijbelgordel aanschurken? Laatst raakte ik in Harskamp bij de carwash in gesprek met een man in een stemmig donker pak, de eigenaar van een al even zwarte Mercedes. Mooie taxi, zei ik. Lange rit voor de boeg? Tot hier en niet veel verder, zei hij, ik ben de plaatselijke dominee. We moesten er samen om lachen.

Een citaat uit Genesis 6:5-6 was goed van pas gekomen. 'Toen de Here zag, dat de boosheid des mensen groot was op de aarde en al wat de overleggingen van zijn hart voortbrachten te allen tijde slechts boos was, berouwde het de Here, dat hij de mens op de aarde gemaakt had, en het smartte Hem in zijn hart.'

De nieuwkomer heeft zich voorgenomen nog alleen secundair te reageren, ook tegen niet-gereformeerden. Onze brave enclave leest De Telegraaf, speelt golf & bridge en houdt vooral elkaar in de smiezen. Attentie buurtpreventie! In de diverse tuinen wordt hard gewerkt, alleen jammer dat deze zomer ongewoon warm is, met de bekende gevolgen voor nieuwe aanplant. Voor heimwee/nostalgie is daarom hoegenaamd geen tijd. We zijn de godganse dag in de weer met gieter en tuinslang. Keeping up with the Joneses, maar De Telegraaf komt er bij ons niet in. Elitair, hè.

De meeste verhuisdozen zijn intussen uitgepakt. Sommige zullen pas later worden geopend – ze bevatten Leidse geheimen die hun bestaan ontkennen. Daarom versleutel ik à la m'n poëtische Poolse leidsvrouw Szyborska de meeste namen.

A.

7 september 2006

Na jarenlang alle gevaren van de Randstad te hebben getrotseerd, beste W., waanden we ons veilig in onze nieuwe dorpse omgeving. Had je gedroomd! In dagblad De Gelderlander staan alarmerende berichten, ik noem er een paar. 'Wilde zwijnen dringen dit najaar vaker en massaler dorpen en steden op de Veluwe binnen,' las ik gisteren. Otterlo wordt als voorbeeld genoemd. 'Er zullen niet alleen meer confrontaties zijn

tussen burger en everzwijn, ook de (wroet)schade die de dieren aanrichten neemt fors toe.'

Confrontaties! De wroetschade!

Het is vooral een gevolg, weet de krant te melden, van de extreem hoge aantallen zwijnen, tussen de 5000 en 6000. Een wetenschapper van de Universiteit Wageningen roept op het tij te keren, 'anders ben ik bang dat het ecologisch op een ramp uitloopt'.

Een ramp!

Je begrijpt dat onze jachtgeweren al klaarliggen.

Nog maar nauwelijks van de schrik bekomen las ik op een andere pagina: 'Dodelijke paddenstoelen rukken op'. Alles in deze omgeving lijkt op te rukken. De paddenstoel in kwestie is de zeer giftige groene knolamaniet, die vooral op de Veluwe gedijt. 'Het eten ervan,' zo meldt de krant, 'leidt onherroepelijk tot de dood.' Zou de *green deathcap* op het menu van wilde zwijnen staan? Dan is het probleem meteen opgelost, lijkt me. Of gaan zwijnen nooit dood aan vergiftiging?

In Otterlo is Amerika nog verder weg dan in Leiden. Maar gelukkig zijn er de boeken van onze dappere correspondenten in de vs. Zo kocht ik onlangs *Ik ben een New Yorker* van Twan Huys, je weet wel, de knappe, donkere verschijning van radio en tv die zichzelf ook heel *handsome* vindt. Op het omslag staat Twan dan ook bijna levensgroot in kleur. De glimlach is, hoe zal ik het zeggen: ontwapenend?

In zijn boek doet Twan ontzettend z'n best clichés te vermijden, helemaal lukken wil het niet. 'Stel geen grenzen aan plannen, ambities en aspiraties. Het onmogelijke is hier mogelijk. [...] Ambieer het beste, *shoot for the stars*. Een moorddadig tempo en waanzinnige energie bepalen het ritme van de stad. Stilstaan bestaat niet, alleen hollen.'

Citaten uit het Woord Vooraf. 't Is echt een openbaring, altijd gedacht dat de Big Apple een uitvergroot Otterlo was.

In de volgende hoofdstukken krijgen we veel te horen over Twans heldendaden als reporter voor NOVA. Je komt bijna adem tekort. Hij vindt Bush een 'gemene' president, waar ik toch wel van opkeek omdat ik van die andere tv-grootheid, Charles Groenhuijsen, juist had begrepen dat Bush de geschiedenis zal ingaan als de evenknie van Lincoln en de Roosevelt. Genoeg stof tot nadenken – als de tuin het toelaat.

Twan wijdt nog wel een mooi hoofdstuk aan het echt New-Yorkse fenomeen Donald Trump, de vastgoedmagnaat die ook een tv-programma presenteert dat *The Apprentice* heet. Ambitieuze jonge mensen ko-

men bij hem in dat programma solliciteren naar een mooie baan in zijn bedrijf. De belangstelling is overweldigend, tweeduizend kandidaten staan voor Trumps kantoor op Wall Street 40 te blauwbekken. Hij heeft er zestien nodig voor het nieuwe seizoen van z'n show. Als ze tot de gelukkigen behoren krijgen ze allemaal een moeilijke opdracht te vervullen, alleen of in groepsverband. Bijvoorbeeld: verkoop zo veel mogelijk limonade in downtown Manhattan, zamel een recordbedrag in voor een goed doel enzovoort. De slechtst presterende kandidaat wordt ontslagen, schrijft Twan. 'You're fired,' schreeuwt Trump dan, tot er één overblijft die de droombaan bij de Trump Organization krijgt, met een jaarsalaris van tweehonderdvijftigduizend dollar.

Trump schijnt de grootste waffel van heel de City te hebben, en ook de vreemdste hardos. 'Draagt hij een slechte toupet of kamt hij zijn roodoranje haar bewust in de vorm van een rattennest,' is volgens Twan de kwestie waar gossip-columnisten eindeloos over speculeren. 'Trendsettend is zijn kapsel in elk geval niet, maar Trump heeft er geen last van. Sterker nog, het haar is bij deze businessgigant een unique selling point,' en daar gaat het om. Een Pompadour-kapsel noemde New York Magazine de gewaagde constructie op het hoofd van The Donald, zoals Trump vaak wordt genoemd.

Zo zie je dat we toch veel van Twan kunnen leren.

Heeft niet iedereen een unique selling point nodig? Mijn haar kan 't onmogelijk zijn. Ik ben driftig op zoek naar iets anders. Heb jij suggesties?

Als onze nieuwe burens vragen wat ik vroeger heb gedaan, zeg ik: hoogleraar nihilisme. Al is het maar om te voorkomen dat ik voor de volgende gezellige buurtborrel word uitgenodigd.

A.

4 oktober 2006

Goed nieuws, C.: Krölller-M heeft dankzij de BankGiro Loterij voor drie ton een collage van Kurt Schwitters aangekocht: 'Ohne Titel' uit 1929 – 27,8 bij 21,5 cm. Met tramkaartjes, fotografisch materiaal en stukjes gekleurd papier en drukwerk maakt Schwitters zijn affiniteit met kunstenaars als Theo van Doesburg en Russische kunstenaars voelbaar, aldus het persbericht. 'Zijn instelling was gericht op het losmaken van creatieve energie en het opbouwen van een nieuwe beeldtaal. Uitgangspun-

ten daarbij waren dat niets verloren mocht gaan, dat niets overmatig is en dat niets minderwaardig is.’

Een kunstenaar om te koesteren. Dat doe ik al veel langer, hoor. Ik spoedde mij naar het museum en ging weer voor de bijl. Schwitters’ raffinement is onweerstaanbaar, vooral voor iemand die zelf collages probeert te maken en de kunst van anderen afkijkt. K. Schippers is een andere bewonderaar, en ik weer een van K. Schippers.

Als je het museum veelvuldig bezoekt zijn er toch dingen waarvan je denkt: dat kan beter. In de eerste plaats de nieuwe lijsten die Van Gogh gevangenhouden. Nou ja nieuwe, het zijn replica’s van de brede houten lijsten die interieurontwerper Jacques van den Bosch ooit in opdracht van Helene K-M vervaardigde. Zo’n replica had ’t misschien goed gedaan om een paar schilderijen, maar wie besloten heeft *alle* Van Goghs van zo’n lijst (met glas ervoor) te voorzien zou ogenblikkelijk ontslagen moeten worden. De ramp heeft zich kennelijk kort voor onze verhuizing voltrokken, tussen 2003 en 2005.

Hoe lang zou erover zijn vergaderd, wie waren erbij betrokken, heeft directeur Evert Van Straaten het laatste woord gehad? Ergens zullen de notulen wel liggen, ik kan er zelf achterheen gaan maar het lijkt me beter m’n vriend de kunsthistoricus Freek H. te raadplegen. Hij werkt bij het Rijksmuseum, heeft goede connecties en een speurzin die de mijne ver overtreft. Als je nu de Van Gogh-zalen betreedt domineren de lijsten. Overdrijf ik een beetje? Desondanks durf ik de stelling aan dat de macht van museumdirecteuren veel te groot is. Over die lijsten hadden kunstkenner idealiter een referendum moeten houden. Je stemt toch wel D66?!

En weet je wat er nog meer niet deugt aan het museum? De museumwinkel. Veel boeken, tijdschriften, kaarten, mokken met Van Gogh erop, sjaals en andere rommel. Elke fantasie ontbreekt, m’n handen jeuken. Een museumwinkel is per slot een bron van inkomsten, een soort uithangbord ook. Kijk naar Boijmans Van Beuningen, het Mauritshuis, de grote musea in Amsterdam en zelfs het CODA in Apeldoorn waar je je vrouw kunt verrassen met een fraai halssieraad, ik noem maar wat.

In Kröller-Müller vang je hoofdzakelijk bot, en ook het winkelpersoneel is niet erg toeschietelijk. De suppoosten zijn nóg schichtiger. Als je iets vraagt kijken ze bang om zich heen – het kan verbeelding zijn. In elk geval vernam ik bij geruchte dat onder het lager personeel veel onvrede heerst. Ook deze kwestie verdient nader onderzoek.

Dan hebben we nog het onaantrekkelijke, kil ingerichte museumcafé. Ach, laat ook maar. Ik ben vreselijk aan het zaniken. Want halleluja, de topstukken verdienen een wekelijks bezoek. Van Gogh laat ik even buiten beschouwing, te voor de hand liggend. Mijn grote liefdes zijn momenteel – een willekeurige greep – het beschilderde houten ruitersbeeld *Cavallo e Cavaliere* van Marino Marini, de *Mata Hari* van Isaac Israëls, alle sculpturen van Giacometti en Brancusi, en niet te vergeten in de tuin het Rietveld Paviljoen en op de Franse Berg een machtig beeld van Henry Moore. En nu dus ook de nieuwe Schwitters, dadaïst, schilder, denker, dichter, typograaf en performer.

Niets is overtollig, niets is minderwaardig.

Ik vergat je trouwens nog te melden dat horen en zien je hier soms vergaat door de nabijheid van de schietbaan in Harskamp. Onze kloeke jongens oefenen er met licht en zwaar geschut. Legervoertuigen rijden af en aan, op de rijwielpaden zien we vaak infanteristen met zware bepakkings naar Schaarsbeek en weer terug sjokken. Op woensdagavonden is er vaak het oorverdovend lawaai van laag overvliegende Apache-gevechtshelikopters.

Heel aandoenlijk vind ik dat de militairen tussen de middag gewoon boodschappen doen bij de plaatselijke supermarkt. Ik laat ze bij de kassa uit vaderlandsliefde graag voorgaan. Een munitiezoekerij zoals die van oktober 1918 moet per se worden voorkomen. Op de keper beschouwd is deze omgeving het kloppend hart van Nederland. De schone kunsten gaan er hand in hand met indrukwekkend militair machtsvertoon. Voor iemand die tijdens de Slag om Arnhem als vierjarige de stad moest ontvluchten en na veel gedoe samen met zijn ouders en twee zussen onderdak vond op een boerderij in Steenderen is 't een ideale combinatie. Maar ik dwaal af.

A.

16 oktober 2005

Ik schreef je toch laatst, W., over het oprukken van allerlei gevaar in Otterlo? Wilde zwijnen, giftige paddenstoelen en niet te vergeten de teek. Nu heeft zich binnenshuis een nieuw gevaar aangediend: de *Ctenolepisma longicaudata*, het papiervisje, ook wel boekervisje genoemd, behorend tot de familie Lepismatidae in de orde van Zygentoma. 'Papiervisjes zijn in staat om vliegensvlug weg te glijpen, worden ongeveer

anderhalve centimeter lang en voeden zich met organisch materiaal, zoals vezels in papier, kunstvezels uit cellulose en textiel van plantaardige vezels', zie Wikipedia.

Op al onze vorige adressen heb ik er nooit ook maar één aangetroffen, en nu opeens zitten ze overal in m'n boeken, achter schilderijen en prenten, ze vreten zelfs mijn knipsels op. Waar ze vandaan komen, geen idee. Ergens las ik dat ze vaak meeliften in, let wel, verhuisdozen. Het is een soort straf van God, we hadden de Randstad nooit de rug mogen toekeren. Om de zoveel dagen maak ik een ronde langs mijn kunst en inspecteer de ringbanden waar brieven & knipsels in zitten. Alles loopt gevaar, de kleine loeders zijn al begonnen aan *Hollywood* van Hermans, twee bladzijden aangevreten. Uit voorzorg heb ik een aantal hermetisch afsluitbare opbergboxen gekocht om m'n zogeheten archief te beschermen tegen de zygentomaase vraatzucht.

Aan het op te bergen materiaal gaat uiteraard een strenge selectie vooraf. Ik ben er al weken mee zoet. M'n uitvoerige correspondentie met Wim Schulte N. heb ik intussen veiliggesteld. Maar wat te doen met de brieven van bijvoorbeeld Heldring? Zal ik ze als lokaas voor de papiervisjes gebruiken of niet?

In een van de columns die ik heb bewaard schreef Heldring dat godsdienst in de vs 'welig tiert'. Dan ben je bij een ooit gelovig man aan het verkeerde adres. Ik gooide er een ingezonden brief tegenaan. Volgens mij kun je van misdaad zeggen dat die welig tiert maar niet van godsdienst, tenzij je godsdienst geringschat. Heldring schreef in maart 2003 op zijn oude typemachine terug: 'De opmerking over "welig tieren" heeft me verbaasd. In Van Dale lees ik dat het betekent "welig groeien, goed gedijen, welvarend zijn". Het heeft dus geen negatieve connotatie. Wanneer ik het heb toegepast op de godsdienst in de vs, mag daar dus m.i. niet uit geconcludeerd worden dat ik hetzij anti-Amerikaans hetzij antigodsdienstig ben.'

Tja.

Als niet-abonnee koop ik de NRC alleen los voor Heldring – mijn bewondering voor zijn rubriek 'Dezer Dagen' tiert welig, en hij blijft maar doorschrijven. Zo vind ik in de map-Heldring ook nog een column van 25 maart 2004 over het officiële bezoek van Juul aan de vs in 1952, 'Juliana liet zich niet ringeloren'. Heldring was destijds in New York werkzaam als directeur van het Nederlands Informatiebureau (NIB), dat ruim een jaar van tevoren op de hoogte was gesteld van d'r komst.

Van de ambassade in Washington kreeg Heldring opdracht een aantal conceptteksten te maken voor de grote speech die Juliana voor de verzamelde huizen van het Congres zou afsteken. Men was nogal geschrokken van de ‘enigszins zweverige redevoeringen’ die zij bij dergelijke gelegenheden in Parijs en Londen had gehouden. Minister van BZ Dirk Stikker dacht, zo schrijft Heldring, de koningin een dienst te bewijzen door haar maanden voor het bezoek een pak kant-en-klare teksten voor te leggen. Maar je begrijpt dat Juul haar majesteitelijke kont tegen de krib gooide en uit de la van haar bureau eigen voorstellen – ‘doorgevingen’ van Greet Hofmans – tevoorschijn haalde.

Ondanks aandringen om op de kennis van anderen te vertrouwen, hield ze voet bij stuk en als ik Heldring mag geloven ontstond op een gegeven moment bijna een kabinetscrisis over haar (voorgewende) onbegrip voor de ministeriële verantwoordelijkheid. Het fijne wisten we er niet van, schrijft Heldring. ‘Het enige wat ik weet is dat we, toen de koningin haar redevoering uitsprak, er niet heel veel van onze concepten in terugvonden.’

Een column als deze laat ik liever niet door de papiervisjes opvreten.

Wat de koningin in 1952, tijdens de Koreaanse oorlog, tegenover het Congres heeft betoogd, vind je in vertaling woord voor woord terug in *Het Koninklijk Bezoek aan Noord-Amerika. Een chronologisch relaas van het officiële bezoek door Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden en Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins der Nederlanden aan de Verenigde Staten gebracht, benevens een verslag van het onofficiële bezoek van Hare Majesteit aan Canada, 2 tot 28 april 1952*, een must voor de ware Oranje-liefhebber. Gedetailleerder kan een verslag niet zijn. Mijn exemplaar staat hier goed opgeborgen achter glas.

Wil je weten wat er op de eerste avond op het menu stond van het banket in het Carlton Hotel te Washington D.C. waar de koningin en de prins de gasten waren van de POTUS en FLOTUS? Consommé, gepocheerde zalm met een mousseline saus, borst van parelhoen met gebaden ananas en snijboontjes, verse asperges met een vinaigrette-saus en als dessert een soufflé, overgoten met Curaçao – als klein eerbetoon aan de Nederlandse Antillen. Wat majesteit droeg? Een avondtoilet van blauwgrijze chiffon, waarover een bolero van Chantilly-kant.

De pagina's van het chronologisch relaas zijn niet genummerd, de exacte vindplaats van de Grote Rede kan ik je daarom niet geven.

Maar neem van me aan dat wat Juliana te zeggen had eerder hoogdravend dan zweverig was. In elk geval on-Amerikaans.

Dankbaarheid jegens de vs en een met pacifisme overgoten oproep tot verdere internationale samenwerking, de Pax Atlantica, vormden de hoofdmoot. Maar passages als deze staan er ook in: ‘Velen van ons geloven dat wij in een neerwaartse spiraal zitten. Hoe kan nu de neerwaartse beweging een opwaartse worden? Ik geloof, dat het de uitdaging is van onze tijd voorgoed een opwaartse beweging te beginnen naar een hogere eenheid en welvaart dan wij ooit tevoren bereikten. Laten wij ons uiterste best doen. Laat ons de rest aan God overlaten. Hij zal deze arme wereld niet verzaken om der wille van de goedwillenden en dapper strijdenden die er in wonen.’

Geef toe, geen script dat Heldring had kunnen bedenken. Te veel God. Ondanks of juist door God kreeg Juliana een staande ovatie op het Capitool. Wat de leden van het Congres volgens H. hoorden was een ‘jonge, bewogen vrouw die niet een door ambtenaren gemaakte tekst voorlas, zoals koningin Elizabeth van Engeland kort tevoren had gedaan. Het was niet de tekst die indruk maakte – die werd door weinigen kritisch aangehoord, maar de persoon. Wat dat betreft was Juliana’s optreden een meesterstuk – dat men echter ook gauw weer vergat. Schade heeft haar “pacifisme” de Nederlands-Amerikaanse betrekkingen niet berokkend’, schrijft Heldring een halve eeuw later.

Juul hield tijdens haar rondreis nog ik weet niet hoeveel andere toespraken, sommige zijn best aardig. Ze was tenslotte een beschermeling van de grote Huizinga. Wil je promoveren op het staatsbezoek en alle poespas eromheen, *be my guest*. Heldring kun je desgewenst interviewen. Naar zijn columns te oordelen is hij nog geheel compos. Dat kan van mij niet worden gezegd als ik thuis het zoveelste papiervisje naar de verdoemenis help.

A.

18 oktober 2006

Een van mijn dierbare oud-collega’s, beste B., laat zich er graag op voorstaan dat zowat niets hem moeite kost. Van inspanning getroosten moet hij de betekenis als het ware in Van Dale opzoeken. Waar wij ons als gewone stervelingen uit de naad werken, komt collega W. alles aanwaaien. Grote en kleine kwesties uit heden en verleden behandelt hij met het